

Cumhuriyet İlahiyat Dergisi - Cumhuriyet Theology Journal
ISSN: 2528-9861 e-ISSN: 2528-987X
December / Aralık 2019, 23 (3): 1315-1330

**(Dost-)Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve
Anti-İslamizm***

(Fr-)Enemies: Antisemitism and Anti-Islamism in Christian Zionism

Ömer Kemal Şahin

Dr. Serbest Araştırmacı

PhD., Independent Researcher

Istanbul, Turkey

omerkemal@gmail.com

orcid.org/0000-0002-2970-6985

Article Information / Makale Bilgisi

Article Types / Makale Türü: Research Article / Araştırma Makalesi

* Bu çalışma 01.06.2017 tarihinde tamamladığımız, 13.03.2019 tarihinde savunduğumuz "Root Causes of Western Anti-Islamic Antagonism: Judaism, Christianity and the Secular" başlıklı doktora tezi esas alınarak hazırlanmıştır. / This article is extracted from my doctorate dissertation entitled "Root Causes of Western Anti-Islamic Antagonism: Judaism, Christianity and the Secular" (PhD Dissertation, International Islamic University Malaysia, Kuala Lumpur/Malaysia, 2019).

Received / Geliş Tarihi: 12 July / Temmuz 2019

Accepted / Kabul Tarihi: 19 November / Kasım 2019

Published / Yayın Tarihi: 15 December / Aralık 2019

Pub Date Season / Yayın Sezonu: Aralık / December

Volume / Cilt: 23 **Issue / Sayı:** 3 **Pages / Sayfa:** 1315-1330

Cite as / Atıf: Şahin, Ömer Kemal. "(Fr-)Enemies: Antisemitism and Anti-Islamism in Christian Zionism [(Dost) Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm]". *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi-Cumhuriyet Theology Journal* 23/3 (December 2019): 1315-1330.

<https://doi.org/10.18505/cuid.591223>

Copyright © Published by Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Sivas Cumhuriyet University, Faculty of Theology, Sivas, 58140 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/cuid>

Abstract: The paper deals with “Christian Zionists”, who have born out of Protestantism, conglomerate particular-ly in the United States of America, provide a non-proportional support for Israel and who at the same time antagonize Islam. The movement’s quiddity, genesis, theology, activities, as well as anti-Semitic and anti-Islamic tendencies are elaborated. According to initial findings, Christian Zionism constitutes an anomaly from a number of perspectives. Most importantly, Jews and Christians symbolize two communities that have been violently antagonizing each other since centuries. Defenders of Christian Zionism believe in the eschatological scenario of “premillennial dispensationalism”, a theology mainly introduced by the Anglo-Irish priest John Nelson Darby that divides world history before the establishment of the global Millennial Empire following the Second Coming into seven dispensations. This scenario determines the *raison d’être*, purposes, friends and foes of the movement. While the Jewish role in it as frenemies is controversial and ambivalent, Muslims’ role as enemies is unequivocally unfavorable. This situation leads to the demonization of Muslims by Christian Zionist figures. Albeit being criticized by co-religionists in a number of areas including ethics, politics and particularly theology, Christian Zionists occupy a significant position in world politics thanks to their alliance with imperial powers. The paper aims to fill the scholarly gap caused by the scarcity of Turkish literature on Christian Zionism’s quiddity, as well as its nexus with antisemitism and anti-Islamism.

Summary: Contemporary anti-Islamism studies point to the influence of a group called “Christian Zionists” that is located particularly within the theopolitical scenery of the United States of America. The literature defines them as Christians who support Israel as the homeland of Jews. Through organizations such as Christians United for Israel (CUFI) they conduct efficient activities in support of Israel. Since the establishment of peace in the Middle East would mean a blockage for their apocalyptic scenario, they categorically reject any such attempt. Most of the anti-Islamic activities in the USA that have started during the 19th century and gained momentum after 9/11 have been organized by figures related to Christian Zionism. Approximately 20 to 30 million Christians in the USA are estimated to share the ideology. Christian Zionists also recruited adherents in further places such as Britain, Scandinavia, Australia, South Africa and even South Korea and Honduras.

Seen from numerous perspectives, Christian Zionism constitutes an *anomaly* that is demarcated by the mutual hostility of Jews and Christians. While Jews desecrate the holiest figures of Christianity in their scriptures, Christians regard Jews as *deciders*. However, most Christian Zionists are observed to be *more royalist than the King* when it comes to Israel-related issues.

A researcher investigating the theological basis of Christian Zionism is surrounded by numerous concepts and actors such as eschatology, Armageddon battle, rapture, puritans, premillennialists, dispensationalists, fundamentalists, restorationists, evangelists, John Nelson Darby, and Cyrus I. Scofield. Darby, an Anglo-Irish theologian, is regarded by most as the founder of Christian Zionism. Another significant figure for the movement is the author of the *Scofield Reference Bible*, Cyrus Ingerson Scofield. His publication led to the embracement of the ideology by millions. Christian Zionists believe in a particular theology called “premillennial dispensationalism”. According to that, world history is linear and consists of seven dispensations. It is believed by them that humanity is currently in the sixth dispensation, just on the verge of the seventh. The apocalyptic scenario foreseen by premillennial dispensationalism includes elements such as the arrival of *Antichrist*, his establishment of the *infernal trinity* with the *False Prophet* and Satan, Muslims’ alliance with them and their attack to Israel (the battle of Armageddon), Christ’s Second Coming and his establishment of the Millennial Kingdom to bring peace to earth.

Non-Zionist Christian theologians have been criticizing the theology of Christian Zionism based on issues such as regarding Jews as *chosen people*, lack of support in the New Testament, absence of the Armageddon battle in the sources of main Christian denominations, the Jewish character of the movement and Christian Zionism being an imperial theology. Because

of these issues, some even straightforwardly denote it a *heresy*. Another point of criticism towards Christian Zionism focuses on its role as an *imperial theology*. Numerous thinkers claim that there are significant connections between Christian Zionism, the narrative of the *Judeo-Christian West* and imperialism.

Figures who aim to explain the anomaly of Christian Zionism point to the blatant antisemitism in the movement. Accordingly, Christian Zionists support Israel at any cost in order to fulfill their apocalyptic scenario, which however foresees the rule of Jews by Antichrist and the concomitant death of most Jews following Christ's Second Coming. Parallel to that, it is observed that some Christian Zionists who regularly make pro-Israel declarations tend to antisemitic slurs from time to time. Hence, it is argued that the theopolitical alliance between Christian Zionists and Jews is of pragmatical nature that will turn into a memory at some point.

According to findings about anti-Islamism among Christian Zionists, 70% of them prove to be either indifferent to or hostile towards Arabs. Much of the demonization of İslâm in the post 9/11 era has been realized by Christian Zionists such as Robertson, Graham, Lindsey, Vines, and Falwell. Again, the establishment of Israel in the year 1948 with all its consequences concerning Palestinians is seen by most Christian Zionists as the fulfillment of a sign of the end times. In the apocalyptic scenario of Christian Zionists, Muslims find a place to themselves only as *Gog and Magog* who fight for enemy forces. They are allies of the infernal trinity that consists of Satan, *Antichrist* and the *False Prophet*. Palestinians, Arabs, and Muslims constitute an impediment to the scenario. Once considered together, these findings elucidate why Christian Zionists approach İslâm and Muslims in such negative terms. As seen above, the challenge comes from religious beliefs concerning real-world events and actors that are closed to rationalization and transformation and are utterly minacious in terms of their consequences.

Christian Zionism is a phenomenon, where three religions interact and which therefore concerns their adherents. Theological analysis reveals that the movement interprets the sacred scriptures of Christianity in favor of Israel, which is however not supported by non-Zionist Christian theologians. Backed by states such as the USA and Britain within their imperialist agendas, the movement introduces an apocalyptic scenario, according to which Muslims are at the side of evil forces. As allies of Satan, they will be defeated and destroyed by Christian forces. With their budgets of billions of dollars, tens of thousands of propagandist preachers, hateful activities such as burning copies of the *Qur'ân* and calling Prophet Muḥammad a *terrorist*, support to and encouragement of Jews for an ethnic cleansing of Palestinians, incitement of Western states through lobbying activities to fight the Muslim neighbors of Israel, Christian Zionists pose one of the most serious challenges currently posed to İslâm. The most significant and useful step to struggle with the harmful consequences of this movement would be deepening research and informing masses properly.

Keywords: History of Religions, Christian Zionism, Evangelism, Premillennial Dispensationalism, Antisemitism, Anti-Islamism, Islamophobia.

(Dost) Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve Anti-İslamizm

Öz: Çalışma Hıristiyanlığın Protestanlık mezhebinden doğan, özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nde kümelendiği gözlemlenen, İsrail'i ve Yahudileri orantısızca desteklemesiyle bilinen ve aynı zamanda İslâm'a ve Müslümanlara karşı düşmanca yaklaşımları haiz "Hıristiyan siyonistlerini" ele almaktadır. Hareketin mahiyeti, doğuşu, teolojisi, faaliyetleri ve kendisinde mündemiç olan antisemitizm ile anti-İslamizm olguları incelenmektedir. Bulgulara göre, Hıristiyan siyonizmi çeşitli açılardan bakıldığında bir *anomali* teşkil etmektedir. Bunlardan en önemlisi, Yahudilerin ve Hıristiyanların yüzyıllarca birbirlerine en üst seviyede düşmanlık etmiş olan iki topluluk oluşudur. Hıristiyan siyonistler dünya tarihini Mesih'in zuhuruyla birlikte kurulacak olan bin yıllık küresel krallık öncesindeki yedi bölüm olarak ele alan, sınırları büyük ölçüde İngiliz-İrlandalı teolog John Nelson Darby tarafından çizilen ve "premillennial

1318 | Ömer Kemal Şahin. (Dost-)Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve ...

dispensationalism (premilenyal dispensasyonizm)" olarak bilinen teolojinin öngördüğü kıyamet senaryosuna inanmaktadır. Bu senaryo hareketin varlık sebebini, amaçlarını, dostlarını ve düşmanlarını belirlemektedir. *Dost-düşmanlar* olarak Yahudilerin buradaki rolü bazı çelişkiler ve ihtilaflar barındırırken, *düşmanlar* olarak Müslümanların rolü açıkça olumsuz bir görünüm arz etmektedir. Bunun sonucu olarak Hıristiyan siyonistler Müslümanları şeytanlaştırma eğilimine girmektedir. Her ne kadar dindaşları tarafından ahlak, siyaset ve özellikle teoloji eksenlerinde ağır eleştirilere tabi tutulsalar da Hıristiyan siyonistler emperyalist güçlerle olan uzun ittifaklarının da bir meyvesi olarak dünya politikasında kayda değer bir güce sahiptir. Hıristiyan siyonizminin mahiyeti ve dahi antisemitizm ve anti-İslamizm ile irtibatı konusunda Türkçe yazılmış eserlerin azlığına binaen çalışma literatürdeki bu boşluğu kapatma amacı taşımaktadır.

Özet: İçinde bulunduğumuz dönemde anti-İslamizm kavramı ele alınırken kendisine özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) teopolitik dekorunda yer bulan "Hıristiyan siyonizmi" adlı grubun etkisine işaret edilmektedir. Bu grup literatür tarafından İsrail'i Yahudilerin vatanı olarak destekleyen Hıristiyanlar olarak tanımlanmaktadır. İsrail için Birleşen Hıristiyanlar (CUFI) gibi organizasyonlar aracılığıyla İsrail'in desteklenmesi noktasında etkin faaliyetler yürütmektedirler. Orta Doğu'da barışın tesis edilmesini inandıkları kıyamet senaryosunun önünde bir engel olarak gördükleri için kategorik olarak reddetmektedirler. Özellikle 19. yüzyılda başlayıp, 11 Eylül olayları ile birlikte ciddi bir ivme yakalayan ABD'deki anti-İslami hareketlerin büyük bir kısmı Hıristiyan siyonizmi ile ilişkilendirilen şahıslar tarafından başlatılıp desteklenmektedir. ABD'de yaklaşık 20 ila 30 milyon arasında Hıristiyan'ın bu ideolojiyi benimsediği tahmin edilmektedir. ABD dışında İngiltere, İskandinavya, Avustralya, Güney Afrika ve hatta Güney Kore ve Honduras gibi coğrafyalarda da taraftar bulmuşlardır.

Birçok açıdan bakıldığında Hıristiyan siyonizmi bir *anomali* teşkil etmektedir. Bunun özünde Yahudilerin ve Hıristiyanların birbirlerine olan düşmanlıkları yatmaktadır. Yahudiler dini kaynaklarında Hıristiyanlığın en kutsal şahsiyetlerine ağır hakaretler ederken, Hıristiyanlar Yahudileri *Tanrı katilleri* olarak görmektedir. Ancak Hıristiyan siyonistlerin çoğunluğu İsrail konusunda adeta *kraldan daha kralcı* davranmaktadır.

Hıristiyan siyonizminin teolojik zeminini incelemek isteyen bir araştırmacı eskatoloji (kıyamet bilimi), Armageddon savaşı, istiğrak, püritenler, premilenyalistler, dispensasyonalistler, fundamentalistler, restorasyonistler, evanjelistler, John Nelson Darby ve Cyrus I. Scofield gibi bazı kavram ve aktörlerle karşılaşacaktır. İrlandalı-İngiliz bir teolog olan Darby birçokları tarafından Hıristiyan siyonizminin kurucusu olarak görülmektedir. Hareket için hayati önem teşkil eden ikinci isim ise Cyrus Ingerson Scofield'dir. *Scofield Reference Bible*'ı yayımlayarak Hıristiyan siyonizminin milyonlar tarafından benimsenmesine yol açmıştır. Hıristiyan siyonistler "premilenyal dispensasyonel teolojinin" gerçek olduğuna ve gerçekleşeceğine inanmaktadır. Buna göre dünya tarihi yedi çağdan oluşan doğrusal bir olgudur. İnsanlığın halihazırda altıncı çağda olduğuna, yedinci çağın ise çok yakında olduğuna inanmaktadırlar. Bu teolojinin öngördüğü kıyamet senaryosu *Antichrist*'ın gelişi, *Sahte Peygamber* ve Şeytan ile birlikte *cehennem teslisini* kurması, Müslümanların da onlarla müttefik olarak hareket edip İsrail'e saldırmaları (Armageddon savaşı), Hz. İsa'nın gökten tekrar inerek İsrail'i kurtarması ve barışı tesis edeceği Milenyum Krallığı'nı kurması gibi öğeleri içermektedir.

Siyonist olmayan Hıristiyan teologlar Hıristiyan siyonizminin teolojisini defaatle eleştiriye tabi tutmuştur. Yahudilerin *seçilmiş ırk* olarak görülmesi, Yeni Ahit'in bu ideolojiye destek vermemesi, "Armageddon savaşının" büyük mezheplerde karşılığının olmayışı ve hareketin Yahudi karakteri taşıması gibi sebepler yüzünden bazı Hıristiyan teologlar Hıristiyan siyonizmini *heretik* ilan etmiştir. Hıristiyan siyonizminin teolojisinin eleştirildiği bir diğer husus ise onun *emperyal teoloji* olarak yerine getirdiği işlev ile ilgilidir. Birçok düşünür Hıristiyan siyonizmi, *Yahudi-Hıristiyan Batı* anlatısı ve emperyalizm arasında sağlam bağlar olduğunu iddia etmektedir.

Hıristiyan siyonizmi anomalisine bir açıklama getirmek isteyen şahıslar Hıristiyan siyonizmi içerisinde yer alan antisemitizme işaret etmektedir. Buna göre Hıristiyan siyonistler, Yahudi-

lerin ve Yahudi devletinin kurulmasının gerçekleşmesinde hayati bir rol oynadığı kıyamet senaryolarını yürürlüğe koymak adına İsrail'i her şartta desteklerken, bu senaryo Yahudilerin kendisini Mesih gibi gösteren *Antichrist* tarafından yönetilmesini ve Yahudilerin çoğunluğunun Mesih'in gelişinden sonra ölmesini içermektedir. Aynı zamanda neredeyse daima İsrail yanlı açıklamalar yapan bazı Hıristiyan siyonistlerin zaman zaman doğrudan antisemitik söylemlere başvurduğu gözlemlenebilmektedir. Bu sebeple Hıristiyan siyonistler ve Yahudiler arasındaki teopolitik ittifakın bir noktada bozulacak pragmatik bir ittifak olduğu iddia edilmektedir.

Anti-İslamizm noktasındaki bulgulara göre Hıristiyan siyonistlerin %70'i Araplara karşı ya kayıtsız ya da düşmanca hisler beslemektedir. 11 Eylül'den sonraki dönemde İslam'ın şeytanlaştırılması operasyonu büyük ölçüde Robertson, Graham, Lindsey, Vines ve Falwell gibi Hıristiyan siyonistler tarafından gerçekleştirilmiştir. Yine İsrail'in 1948 yılında kuruluşu, Filistinliler için doğurduğu sonuçlara rağmen Hıristiyan siyonistlerin çoğu için bir kıyamet alametinin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Hıristiyan siyonistlerin inandıkları kıyamet senaryosunda Müslümanlar ancak düşman saflarında savaşan *Gog ve Magog* olarak anlam bulabilmektedir. Onlar Şeytan, *Antichrist* ve *Sahte Peygamber*'den oluşan cehennem teslisinin müttefikleridir. Filistinliler, Araplar ve Müslümanlar senaryonun gerçekleşmesi önünde doğrudan engel teşkil etmektedir. Bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde halihazırda Hıristiyan siyonistlerin İslam'a ve Müslümanlara neden bu kadar olumsuz yaklaştıkları hususu açıklık kazanmaktadır. Görüldüğü üzere karşı karşıya olunan, gerçek dünyadaki gerçek olaylar ve aktörler hakkında rasyonalizasyona ve değişime kapalı olan, son derece tehlike arz eden dini inançlardır.

Hıristiyan siyonizmi üç dinin etkileşime girdiği, üç dinin de bağlarını ilgilendiren bir fenomendir. Teolojik analiz hareketin Hıristiyanlık dininin kutsal metinlerini İsrail lehine yorumladığını, ancak siyonist olmayan Hıristiyan teologlarca desteklenmediğini göstermektedir. Emperyalist ajandalar dahilinde ABD ve İngiltere gibi devletlerce de destek bulan bu hareketin kıyamet senaryosuna göre Müslümanlar Şeytan'ın müttefikleri olarak kötülüğün tarafındadır. Hz. İsa'nın yeryüzüne dönüşüyle yenilecekler ve yok edileceklerdir. Milyarlarca dolarlık bütçeleriyle, sayıları on binlerle ifade edilen propagandist vaizleriyle, Kuran-ı Kerim yakmak ve Hz. Muhammed'e *terörist* demek gibi eylemleriyle, Yahudileri İsrail'i Filistinlilerden *temizlemeye* teşvik etmeleriyle, bu uğurda onlara ciddi bir finansal ve manevi destek sağlamlarıyla ve Batı devletlerini İsrail'in düşman olarak algıladığı Müslüman komşularıyla savaşmaya teşvik eden lobicilik faaliyetleriyle Hıristiyan siyonistler halihazırda İslam'ın yüzleştiği en ciddi meydan okumalardan birisini teşkil etmektedir. Bu hareketin zararlı sonuçlarıyla mücadele etmek için atılması gereken en önemli adım araştırmaları derinleştirerek kitleleri doğru şekilde bilgilendirmek olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, Hıristiyan Siyonizmi, Evanjelizm, Premilenyal Dispensasyonizm, Antisemitizm, Anti-İslamizm, İslamofobi.

GİRİŞ

İçinde bulunduğumuz dönemde anti-İslamizm kavramı ele alınırken özellikle Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) teopolitik dekorunda kendisine yer bulan, "Hıristiyan siyonizmi" adı verilen bir grubun etkisine işaret edilmektedir. Başka tanımları da yapılmakla birlikte arasında en isabetli olarak görünenine göre Hıristiyan siyonistler "çoğunlukla kanaatlerine, duygularına ve tecrübelerine dayana-rak, inançları gereği modern İsrail devletini Yahudilerin yurdu olarak destekleyen Hıristiyanlardır."

Hıristiyan siyonizminin halihazırda ABD nüfusunun yaklaşık yüzde 10-15'inin ideolojisini teşkil ettiği belirtilmektedir. Tam sayıları belirlenmiş olmamakla birlikte literatürdeki tahminlerin ortalama-sından 20 milyon ile 30 milyon arasında bir rakam çıkmaktadır. Bu durum, Hıristiyan siyonistlerin sayısının Yahudi siyonistlerden çok daha fazla olduğu anlamına gelmektedir. Misyonerlik ve propagan-da faaliyetleri aracılığıyla İngiltere, İskandinavya,

1320 | Ömer Kemal Şahin. (Dost-)Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve ...

Avustralya, Güney Afrika ve hatta Güney Kore ve Honduras gibi coğrafyalarda dahi taraftar bulmuştur. Jack Van Impe, Charles Taylor, Stuart McBurnie, Church Smith, Ray Brubaker, Paul Crouch ve James Dobson gibi kitle iletişim organlarını etkili kullanan ve kuvvetli mali destek alan vaizler aracılığıyla propagandası yapılmaktadır. Bu isimlere Jerry Falwell, Pat Robertson, Billy Graham, Hal Lindsey ve John Hagee gibi tanınmış İslam karşıtları da ek-lenmektedir. Hallsell televizyon ve radyo kanallarında yayın yapan vaizlerin çoğunluğunu yaklaşık 80.000 fundamentalist vaizin oluşturduğunu iddia etmektedir. Acron Üniversitesi tarafından yapılan bir diğer ankete göre, Hıristiyan yetişkinlerin %31'i dünyanın sonunun Armageddon savaşı ile gelece-ğine inanmaktadır.

Siyasal anlamda en etkililerinin 2006'da Hagee tarafından kurulan CUFI (İsrail için Birleşen Hıristiyanlar) olduğu Hıristiyan siyonist organizasyonlar "İsrail'in desteklenmesi, askeri çatışmalar esna-sında İsrail'e maddi yardım sağlama, Yahudilerin İsrail'i yurt edinmesini kolaylaştırma, yerleşimcilere finansal yardım sağlama ve lobicilik" gibi konularda oldukça etkin olurlarken İsrail yanlısı "militan yetiştirme" amacıyla her yıl "Washington'da hac geceleri" gibi toplumsal eylemler organize etmekte-dirler. Aynı zamanda Filistin devletinin tanınmasının ve müzakereler yoluyla varılacak herhangi bir barış anlaşmasının engellenmesi noktasında uzlaşmaz bir politika izlemektedirler. Özellikle 19. yüzyılda başlayıp, 11 Eylül olayları ile birlikte ciddi bir ivme yakalayan ABD'deki anti-İslami hareketlerin büyük bir kısmı Hıristiyan siyonizmi ile ilişkilendirilen kişiler tarafından başlatılıp desteklenmektedir. Bu yüzden halihazırdaki Batı anti-İslamizminin önemli bir kısmını Hıristiyan siyonizmi üzerinden anlamak ve açıklamak mümkün olacaktır. Bununla birlikte bu kadar önem arz eden bir konuda Türkçe olarak hazırlanmış akademik çalışmalara pek rastlanmamıştır. Bu makale bu boşluğu doldurma amacı-nı taşımaktadır.

1. BİR ANOMALİ OLARAK HIRİSTİYAN SİYONİZMİ

Birçok açıdan bakıldığında Hıristiyan siyonizmi "paradokslarla dolu ve sürreal"¹ bir *anomalî*² teşkil etmektedir. Burada *anomalî* kavramıyla ifade edilmek istenen husus, Hıristiyan siyonizminin Hıristiyan geleneklerine, teolojisine ve Yahudilere bakış açısına karşı teşkil ettiği tezattır. Bu anomalinin özünde Yahudi ve Hıristiyanların birbirlerini karşılıklı olarak reddetmesi yatmaktadır. Bazı Hıristiyan siyonistlerin kimlikleri hakkındaki açıklamaları³, Filistin'de bir Yahudi devleti kurulması yönündeki gayretleri, bu gayretlerin Filistin dışında bir

¹ Yaakov Ariel, "An Unexpected Alliance: Christian Zionism and Its Historical Significance", *Modern Judaism* 26/1 (Şubat 2006): 94-95.

² Norma Claire Moruzzi, "Strange Bedfellows: The Question of Lawrence Oliphant's Christian Zionism", *Modern Judaism* 26/1 (Şubat 2006): 55.

³ Bazı örnekler; Jerry Falwell: "Tanrı Amerika'yı bu ahir zamanda dünyanın Hıristiyanlaştırılması için ve Tanrı'nın kendi insanların, Yahudilerin, korunması için yükseltti. Bu iki amaç dışında Amerika'nın başka bir varlık sebebi olduğunu düşünmüyorum." (Tanney, 1992, 111); Jerry Falwell: "Tanrı Amerika'yı kutsadı çünkü Amerika Yahudileri kutsadı." (Spector, *Evangelicals and Israel*, 24); "Eğer İsrail karşıtı olursak Tanrı bizi yargılayacaktır" (John Eidsmore, Spector, *Evangelicals and Israel*, 25); John Hagee: "Yeni Ahit'e inanan her Hıristiyan İsa'nın yeryüzüne döndüğünde ilk yapacağı işin milletlerin yargılanması olduğunu bilir. Bu yargılamanın temelinde Yahudi olmayanların İsrail'e ve Yahudilere nasıl davrandığı yatmaktadır. Eğer antisemitizmden suçlu bulunurlarsa Tanrı'nın yargısıyla yüzleşeceklerdir" (Spector, *Evangelicals and Israel*, 29); İsrail yanlısı Kansalı bir gazeteci: "Yahudi olmayan bir Amerikalı, bir Hıristiyan olarak Tanrı'ya sadakati bütün insani bağlılıklardan üstün tutarım. Eğer bir gün Amerikan devletine sadakat ve İsrail'e sadakat arasında bir tercih yapmam gerekirse, tercih hakkım yoktur, İsrail'i desteklemek zorundayım. [...] Gittikçe büyüyen bir zümre olarak canlarımızı İsrail ve Yahudiler için vermeye hazırız." (Spector, *Evangelicals and Israel*, 1).

yerde kendilerine bir yurt arayan Yahudi siyonistleri tarih olarak öncelimesi⁴, bazı zamanlarda arka planda bırakması⁵ ve hatta hedefi unuttuklarında onlara yeniden yön vermesi⁶, Yahudilerin “inançlarının ayrıcalıklı olması” anlamında takındıkları çelişkili tutum⁷ ve Doğu’daki Hıristiyan dindaşlarının çektiği acılara gözlerini kapatmaları⁸ gibi hususlar gözcülemcilere Hıristiyan siyonistlerin *kraldan daha kralcı* oldukları yönünde bir izlenim vermektedir. Hareketin düzenlediği organizasyonların katılımcılarına Hz. İsa’nın hayatından ve öğretilerinden ziyade Yahudilerin *seytani* Filistinlilere karşı mücadele etmek üzere Tanrı tarafından yetkilendirildiği aşılansaktadır.⁹ Bu tutumlar kuşkusuz kadim bir gelenek olan “Hıristiyan antisemitizmine” zıtlık teşkil etmektedir. Bilindiği üzere Hıristiyan antisemitizmi “Kilise babalarının önyargılarına” indirgenemeyecek bir olgudur, zira Yeni Ahit’te çok sayıda antisemitik olarak değerlendirilebilecek metin bulunmaktadır.¹⁰ Aynı zamanda, Hz. İsa ve Hz. Meryem’in Yahudi kutsal kitaplarından olan Talmud’daki korkunç derecedeki olumsuz tasvirlerinde¹¹ aşikâr olan Yahudi Hıristiyan karşıtı gelenek ve Hıristiyanların bu hususlardan haberdar olmaları ve dahi Hıristiyanların yüzyıllar boyunca Yahudileri “Tanrı katilleri (*deicides*)” olarak görmeleri de Hıristiyan siyonizmi mefhumunu oldukça anlamsız kılmaktadır. Hıristiyan siyonizmini anomali yapan başka bir faktör ise özellikle Anglo-Amerikan dış politikasına olan tesirinin Batı seküler siyasal düzeni açısından oluşturduğu tenakuzdur. Seküler geleneğin aksine, Hıristiyan siyonistler tarafından kullanılan dil Yeni Ahit metinlerini içermekte olup oldukça dini bir tınıya sahiptir.¹² Bu tenakuz nedense seküler müesses nizamın koruyucularının dikkatini çekmemektedir.

2. HIRİSTİYAN SİYONİZMİNİN TEOLOJİSİ

Hıristiyan siyonizminin teolojik öğretilerini incelemek isteyen bir araştırmacı eskatoloji (kıyamet bilimi), Armageddon savaşı, istiğrak (*rapture*), püritenler, premilenyalistler, dispensasyonalistler, fundamentalistler, restorasyonistler, evanjelistler, John Nelson Darby ve Cyrus I. Scofield gibi bazı kavram ve aktörlerle karşılaşacaktır. Bu akımın Hıristiyanlığın Protestanlık mezhebinden doğduğu, Katolik ve Ortodoksların ise harekete mesafelerini korudukları açıktır. Şahid Alam tarafından bu durumun çeşitli sebepleri ve tarihsel bağlamı ele alınmıştır.¹³ Bunların içinde en dikkat çekici olanı kuşkusuz Protestanların Katoliklerden kendilerini ayırtırmak için Hıristiyanlığı Yahudileştirme eğilimine girmiş olmalarıdır.¹⁴ Bu bağ-

⁴ Ariel, “An Unexpected Alliance”, 77; Ruth Mouly– Roland Robertson, “Zionism in American Premillenarian Fundamentalism”, *American Journal of Theology and Philosophy* 4/3 (1983): 100.

⁵ Ariel, “An Unexpected Alliance”, 74.

⁶ Jan Nederveen Pieterse, “The History of a Metaphor: Christian Zionism and the Politics of Apocalypse”, *Archives de Sciences Sociales des Religions* 75 (Temmuz/Eylül 1991): 89-90.

⁷ Ariel, “An Unexpected Alliance”, 94.

⁸ Robert O. Smith, “Anglo-American Christian Zionism: Implications for Palestinian Christians”, *The Ecumenical Review* 64/1 (Mart 2012).

⁹ Aldrovandi, “Theo-Politics in the Holy Land”, 118.

¹⁰ Vahiy 2/9, 3/9; Matta 23/37; Yuhanna 8/44; Krş. James D.G. Dunn, *Jews and Christians: The Parting of the Ways A.D. 70 to 135* (Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1999); Rosemary Radford Ruether, *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism* (Eugene: Wipe & Stock, 1997); Gerald Sigal, *Anti-Judaism in the New Testament* (Bloomington: Xlibris, 2004).

¹¹ Peter Schäfer, *Jesus in the Talmud* (Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007), 98, 110-113.

¹² Krş. İbrahim Abraham - Roland Boer, “‘God Doesn’t Care’: The Contradictions of Christian Zionism”, *Religion & Theology* 16 (Haziran 2009): 96-99.

¹³ Muhammad Şahid Alam, *Israeli Exceptionalism: The Destabilizing Logic of Zionism* (New York: Palgrave Macmillan, 2009), 129-135.

¹⁴ Alam, *Israeli Exceptionalism*, 130-131.

1322 | Ömer Kemal Şahin. (Dost-)Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve ...

lamda Filistin'in Yahudilere verilmesini savunan 17. yüzyıl İngiliz püriten restorasyonist düşüncesi, siyonist düşüncenin ilk tohumlarını atanlardan olmuştur.¹⁵ Ana akım Protestanlık İsrail'in 1967'de Arapları mağlup etmesine ve akabinde 1970'lerde özgürleşme teolojisinin tersine girinceye dek harekete desteğini sürdürürken,¹⁶ liberal Protestan damar 1967'den sonra İsrail'e daha da ateşli bir destek vermeye başlamıştır.¹⁷ İngiltere Hıristiyan siyonist hareketin doğduğu yer olarak adlandırılabilir ve Tanrı'nın kendilerini İsrail'e yardım etmekte görevlendirdiği düşüncesi, Amerikalılardan önce İngilizler tarafından benimsenmiştir.¹⁸ 1800-1880 yılları arasında yaşayan İrlandalı-İngiliz teolog John Nelson Darby birçokları tarafından Hıristiyan siyonizminin kurucusu olarak görülmektedir. Aynı zamanda Hıristiyan siyonizmini ABD'ye taşıyan ve çok sayıda İngiliz politikacı üzerinde etkisi olan bir isim olarak bilinmektedir. Hareket için hayati önem teşkil eden ikinci isim ise Canfield tarafından titizlikle yapılan bir araştırmanın sonuç kısmında "bir Hıristiyanın biyografisine sahip olmamakla"¹⁹ itham edilen Cyrus Ingerson Scofield'dir. Zira o, *Scofield Reference Bible* olarak bilinen eseri Oxford Üniversitesi üzerinden yayınlayarak Hıristiyan siyonizminin milyonlar tarafından benimsenmesine yol açmıştır.

Hıristiyan siyonizmi özellikle Eski Ahit'teki iki metni dayanak noktası almaktadır. Bunlardan ilki ve en çok başvurulanı Tekvin 12/3'dir. 1. ve 2. kısımlarla birlikte okunduğunda Yehova'nın Hz. İbrahim'e kendisine göstereceği memlekete gitmesini buyurduğu, Hz. İbrahim'in soyundan gelenleri destekleyeceği, ona hayır dua edenleri kutsayacağı, onu lanetleyenleri ise lanetleyeceği anlamı çıkmaktadır. Yoel 3/2'ye göre ise Tanrı tüm milletleri toplayacak ve mirası olan İsrail için onlardan hesap soracaktır.²⁰ Hıristiyan siyonistler bu metinleri lafzi olarak yorumlarken, diğer teologlar metinlerdeki İsrail'in yerini Kilise'nin aldığına inanmaktadır.²¹

2.1. Premilenyal Dispensasyonizm ve Kıyamet Senaryosu

Pieterse'nin okumasına göre Hıristiyan siyonizmi "apokaliptik Hıristiyanlık" olgusunun bir alt başlığıdır, zira milenyalizm en erken şahsiyetlerden bu yana her daim Hıristiyanlığın bir parçası olmuştur. Düşünür Hıristiyan siyonizminin tarihteki çok sayıda teolojik, felsefi ve sosyopolitik etkenin nihai bir ürünü olduğunu savunmaktadır. "Hıristiyan siyonizmi Hıristiyan apokaliptik geleneğinin hususi bir ifadesi olup bu geleneğin bir parçası olarak ele alınmalıdır. Reform, Aydınlanma, Yahudi özgürleşmesi, 21. yüzyıl evanjelizmi ve emperyalizmi ile 20. yüzyıl evanjelizmi ve Birleşik Devletler hegemonyasının önemli anlarını oluşturduğu uzun bir zincirleme tepkimenin ürünüdür."²²

¹⁵ Regina Sharif, "Christians for Zion, 1600-1919", *Journal of Palestine Studies* 5/3/4 (1976): 125.

¹⁶ Mark Tooley, "Mainline Protestant Zionism and Anti-Zionism", *The New Christian Zionism: Fresh Perspectives on Israel & The Land*, ed. Gerald R. McDermott (Downers Grove: InterVarsity Press, 2016): 203-204. Batı'da "liberation theology" olarak bilinen özgürleşme teolojisi 20. yüzyılda Güney Amerika'da başlayan, özellikle zulüm ve fakirlik çekenleri merkezine alan bir dini-siyasi akımdır. Marksist-sosyalist düşüncelerle ilişkili olan akım Papa 2. Jean-Paul tarafından aşırı politize olduğu gerekçesiyle eleştiriye tabi tutulmuştur.

¹⁷ Caitlin Carenen, *The Fervent Embrace: Liberal Protestants, Evangelicals and Israel* (New York and London: New York University Press, 2012), 209.

¹⁸ Andrew Crome, *Christian Zionism and English National Identity, 1600-1850* (Cham: Palgrave Macmillan, 2018), 267.

¹⁹ Joseph M. Canfield, *The Incredible Scofield and His Book* (Vallecito: Ross House Books, 1988), 309.

²⁰ Sean Durbin, "I am an Israeli: Christian Zionism as American Redemption", *Culture and Religion* 14/3 (2013): 327.

²¹ Judith Mendelsohn Rood – Paul W. Rood, "Is Christian Zionism Based on Bad Theology?", *Cultural Encounters* 7/1 (2011): 42.

²² Pieterse, "The History of a Metaphor", 77.

Hıristiyan siyonizminin teolojisini kavramak için altında yatan eskatolojik senaryoya aşına olmak gerekmektedir. Hıristiyan siyonistler Darby ile vücut bulan "premilenyal dispensasyonel teolojinin"²³ gerçek olduğuna ve aynıyle gerçekleşeceğine inanmaktadır. Bu teoloji Yeni Ahit tefsir çalışmalarıyla hayat bulmuş bir sistem değildir, 1830'da Glasgow'da Margaret MacDonald isimli bir genç kızın *vizyonunun* Darby tarafından sistemleştirilip yaygınlaştırılmasına dayanır.²⁴ Öğretiye göre dünya tarihi yedi çağdan (*seven dispensations*) oluşan doğrusal bir olgudur. Bunlar sırasıyla Masumiyet, Vicdan, Sivil Yönetim, Ataerkil Yönetim, Musa Kanunu, Rahmet ve Milenyum çağlarıdır.²⁵ İnsanlığın halihazırda altıncı çağda olduğuna, yedinci çağın ise çok yakında olduğuna inanılmaktadır. Kamphausen tarafından detaylarıyla aktarılan senaryoya göre kıyameti başlatan olaylar zinciri zaman zaman İslami gelenekte *Deccal* olarak tercüme edilen ancak ironik bir şekilde bazı Hıristiyan siyonistler tarafından İslam'daki Mehdi figürü ile özdeşleştirilen²⁶ *Antichrist*'in gelişimiyle başlayacaktır. *Antichrist* kendisini barışçıl ve hoşgörülü bir hümanist olarak tanıttık, Yahudilerle müttefik olacak ve İsrail-Filistin sorununu çözecektir. Kaynaklarda *Sahte Peygamber* olarak geçen bir lider atayarak, Şeytan, *Antichrist* ve *Sahte Peygamber*'den oluşan bir *cehennem teslisi* kuracaktır. Yönetiminin ilk üç buçuk yılından sonra *Antichrist* gerçek yüzünü göstermeye başlayacak ve bu dönemde Moria dağında yer alan tapınağın kutsallığına tecavüz edecektir. Bu hamleyle birlikte Hz. İsa'nın yeryüzüne ikinci kez inmesinden önceki son evre olan "Büyük Sıkıntı Yılları (*Tribulation*)" başlayacaktır. Bu evrede *Antichrist* İsrail'i ve Yahudileri yok etmeye çalışacaktır. Yahudi nüfusunun üçte biri Hıristiyanlığa geçecek, kalanları ise müteakip Armageddon Savaşı'nda öldürülecektir. Bu savaşın sonlarına doğru İslami gelenekte *Ye'cüc ve Me'cüc* olarak ifade edilen ve *Gog ve Magog* olarak anılan kısımda insanlar Tanrı'yla ve birbirleriyle nükleer, biyolojik ve kimyasal silahlar kullanarak savaşacaklar, bunun sonucunda milyarlarca insan yok olacaktır. İnsanlığın şahit olduğu en şiddetli savaştan sonra kalan güçler İsrail'i yok etmek için birleşecek ancak Hz. İsa gökten inerek İsrail'i kurtaracaktır. Bunun üzerine hayatta kalan Yahudiler onun Mesih olduğuna inanacaktır. Hz. İsa *Antichrist*'in ve *Sahte Peygamber*'in güçlerini bozguna uğratacaktır. Ardından yedinci dönem başlayacak, Hz. İsa Şeytan'ı zincirleyecek, inanmayanları inananlardan ayırarak onları cezalandıracak ve Kudüs'teki tahtından dünyayı barış ve esenlik içerisinde yönetecektir.²⁷

2.2. Hıristiyan Teologların Eleştirileri ve Emperyalizm Bağlantısı

Siyonist olmayan Hıristiyan teologlar Hıristiyan siyonizminin teolojisini defaatle eleştiriye tabi tutmuştur. Buna göre Yahudilerin *seçilmiş ırk* olarak görülmesi Hıristiyan teolojisi perspektifinden bakıldığında bir zayıflıktır.²⁸ Yeni Ahit uzmanı teologlar Hıristiyan siyonizmine hiçbir zaman kayda değer bir destek vermemişlerdir ve onlara göre Yeni Ahit, bu akımın "vaad edilmiş topraklar" ve "seçilmişlik" doktrinlerini reddetmektedir.²⁹ Diğer büyük bir iti-

²³ Dispensasyonelizm ile ilgili kapsamlı bir çalışma için bkz. Timothy P. Weber, *On the Road to Armageddon: How Evangelicals Became Israel's Best Friend* (Grand Rapids: Baker Academic, 2004).

²⁴ Ben Witherington III, *The Problem with Evangelical Theology* (Waco, Baylor University Press, 2005), 93-94.

²⁵ Charles C. Ryrie, *Dispensationalism* (Chicago: Moody Press, 1995), 41-46.

²⁶ Richard Cimino, "No God in Common: American Evangelical Discourse on Islam after 9/11", *Review of Religious Research* 47/2 (Aralık 2005), 167.

²⁷ Erhard Kamphausen, "Christlicher Zionismus: Die Bedeutung Jerusalems im Endzeitdenken des Protestantischen Fundamentalismus", *Auf zum letzten Gefecht? Christlicher Zionismus auf dem Vormarsch* Bildirileri (Almanya-Bad Boll, 08-10 Aralık 2006), 2007, 17-27, "Online-Texte der Evangelischen Akademie Bad Boll", erişim 10 Temmuz 2019, <https://ev-akademie-boll.de/fileadmin/res/otg/640806-Kamphausen.pdf>.

²⁸ Stephen Sizer, *Christian Zionism: On the Road to Armageddon: The historical roots. Theological basis and political consequences of Christian involvement in the Arab-Israeli conflict* (Colorado Springs: Presence Ministries International, 2004), 52-56.

²⁹ Philip La Grange Du Toit, "Does the New Testament support Christian Zionism", *In die Skriflig* 50/1 (2016): 7.

raz ise Protestanlık, Katoliklik ve Ortodoksluk gibi ana akım Hıristiyan mezheplerinde “Armageddon” savaşının yer almayışı noktasındadır.³⁰ Halsell Hıristiyan siyonizmindeki, Eski Ahit’e, Mesihçilik ve milenyalizme dayanan Hıristiyanlık dışı motiflere işaret etmektedir ki yazara göre bunlar Yahudi geleneğinin karakterini taşımaktadır.³¹ Her şeye rağmen Hıristiyan teolojisinden bu tarz sapmalar Hıristiyan siyonistler için bir sorun teşkil etmemektedir, zira “evanjelistler teoloji tarafından değil pragmatizm tarafından yönlendirilmektedir.”³² Bunlar ve diğer sebeplerden ötürü bazı Hıristiyan teologlar Hıristiyan siyonizmini *heretik* ilan etmiştir.³³

Hıristiyan siyonizminin teolojisinin eleştirildiği bir diğer husus ise onun “emperyal teoloji”³⁴ olarak yerine getirdiği işlev ile ilgilidir. Gerçekten de Soğuk Savaş sırasında Hıristiyan siyonistler tarafından *Şeytan’ın müttefikleri* olarak görülen komünistlerin³⁵ yerini Sovyetler Birliği’nin dağılmasından sonra Müslümanların alması aradaki paralelliklere işaret etmektedir.³⁶ Birçok düşünür Hıristiyan siyonizmi, *Yahudi-Hıristiyan Batı* söylemi ve emperyalizm arasında sağlam bağlar olduğunu iddia etmektedir. Von Raussendorff “Hıristiyan siyonizminin Yahudi siyonizminin ideolojik kaynağı olduğunu, onu hayata geçirdiğini ve Büyük Britanya ve ABD’nin emperyalist menfaatleri sebebiyle dünya politikasının bir faktörü haline getirdiğini”³⁷ belirtmektedir. Bu bağlamda Spector’a göre, “(Hıristiyan siyonistlerin) İsrail’e olan bağlılığı din ve jeopolitik evliliğine dayanmaktadır.”³⁸ Pieterse’nin “yüzlerce yıllık evanjelist lobicilik faaliyetlerinin başarısı”³⁹ olarak gördüğü Balfour Deklarasyonu’nun arka planında Napolyon’un Roma İmparatoru Julian’dan sonra “Filistin’de egemen bir Yahudi devleti vaat eden ilk siyasi lider”⁴⁰ olması ve Fransa’nın gücünü artırmasından çekinen Shaftesbury ve Balfour gibi bazı İngiliz siyasetçilerin Hıristiyan siyonistlerin görüşlerini benimsemenin Britanya İmparatorluğu’nun Orta Doğu’daki menfaatleri için faydalı olduğuna inanmaları yatmaktadır. Bu sebeplerle Hıristiyan siyonizmi aynı zamanda daha büyük bir mesele olan *şark meselesinin* alt kategorilerinden birisi olarak görülmüştür. Aynı şekilde ABD başkanları da genellikle oluşuma destek vermişlerdir. Carter’ın Hıristiyan siyonistlerin beklentilerini karşılamamasından⁴¹ sonra seçilen Reagan, Armageddon savaşına olan inancını beyan etmiştir.⁴² George H. W. Bush, Clinton ve George W. Bush da İsrail yanlısı bir tutum sergilemişlerdir.⁴³ Oğul Bush zamanında yapılan Irak müdahalesinde neo-muhafazakarlarla müttefik olan Hıristiyan siyonistlerin etkisi olduğu belirtilmektedir.⁴⁴ Obama İsrail ile ilgili meselelerde daha yansız bir politika izlemiş olsa da, halefi Trump 14 Mayıs 2018 tarihinde ABD’nin İsrail’deki büyükelçiliğini Kudüs’e taşıyarak ve ihtilafı Golan tepelerini İsrail toprağı olarak tanıdığını açıklayarak harekete somut destek vermiştir. Smith ABD’nin Hıristiyan siyonizmine verdiği

³⁰ Kiracofe, *Dark Crusade*, xii.

³¹ Halsell, *Tanrı’yı Kıyamete Zorlamak*, 74.

³² Spector, *Evangelicals and Israel*, 45.

³³ Philip A. F. Church, “Dispensational Christian Zionism: A Strange But Acceptable Aberration or a Deviant Heresy?” *Westminster Theological Journal*, 71 (2009): 395-396.

³⁴ Philip La Grange Du Toit, “The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism”, *HTS Teologiese Studies* 73/3 (2017): 2.

³⁵ Örneğin Hıristiyan siyonizminin ABD’de yaygınlaşmasında büyük rol oynayan Left Behind adlı roman serisinde *Antichrist* bir Rus Birleşmiş Milletler çalışanı tarafından canlandırılmaktaydı. Mike Minnicino, “Darby Made ‘Christian Zionism’ for the Empire”, *Executive Intelligence Review* 29/46 (Kasım 2002): 63.

³⁶ Kamphausen, “Christlicher Zionismus”, 9.

³⁷ Klaus von Raussendorff, “Christlicher Zionismus”, *Freidenker: Zeitschrift des Deutschen Freidenker-Verbandes* 2/06 (Haziran 2006): 27.

³⁸ Spector, *Evangelicals and Israel*, 50.

³⁹ Ariel, “An Unexpected Alliance”, 82.

⁴⁰ Sizer, *Christian Zionism*, 16.

⁴¹ Ariel, “An Unexpected Alliance”, 82.

⁴² Halsell, *Tanrı’yı Kıyamete Zorlamak*, 29.

⁴³ Ariel, “An Unexpected Alliance”, 82-83.

⁴⁴ Lawrence Davidson, “Christian Zionism as a Representation of American Manifest Destiny”, *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 14/2 (2005): 166.

bu desteği Hıristiyan siyonizminin anayasası olarak gördüğü Cartwright dilekçesinde gözlemlenen, modernizm, emperyalizm ve batı Hıristiyanlığı arasındaki karmaşık ilişkilere bağlanmaktadır.⁴⁵ Bir diğer yoruma göre Hıristiyan siyonizmi ABD'nin kendi tarihini tanımlamak için kullandığı "açık kader (*manifest destiny*)" kavramının bir temsilinden ibarettir ve Amerika'ya göçenlerin oradaki tecrübeleriyle Yahudilerin Filistin'deki tecrübeleri arasındaki aşikâr bir paralellik vardır.⁴⁶ Son olarak imparatorlukların "tanrısal bir amaca" ihtiyaç duyduklarını, "Yahudi-Hıristiyan geleneği mitinin" ve Hz. İsa'nın tekrar yeryüzüne gelmesi için İsrail'in merkezi bir rol oynadığına inanan Hıristiyan sağının *theologia gloriae* sisteminin birlikte *emperyal teolojiyi* inşa ettiklerini savunan Raheb, Batılı ve Yahudi teologların Filistinlilerin ve ülkelerinin gördüğü zararların müsebbiplerinden olmalarından ötürü onlardan özür dileyecek noktaya henüz gelmediklerini belirtmektedir.⁴⁷

Hıristiyan siyonizminin *emperyal teoloji* olarak Orta Doğu için ortaya çıkardığı sonuçlar yıkıcı boyuttadır. Sizer, Armageddon inancının ve Hıristiyan siyonistlerin temel görüşlerinin Orta Doğu'daki barış ihtimalini ortadan kaldırdığını belirtmektedir.⁴⁸ Kiracofe'a göre Birleşik Devletler "Eski Ahit'in acımasız peygamberlerine ve kanlı Orta Doğu savaş meydanlarına dalmış, dünyanın Yeni Ahit okuyan lider haçlı devleti"⁴⁹ haline gelmiştir ve "Hıristiyan siyonizmi emperyalizmin hizmetinde kötücül bir rol oynamaktadır."⁵⁰ Hıristiyan siyonistlerin Orta Doğu'da nükleer bir savaş tasarladıkları gerçeği hatırlandığında, bu şiddete meyyal⁵¹ ideolojinin sonuçları sadece Müslümanlara yönelik değil, tüm dünyaya yönelik bir tehdit teşkil etmektedir.⁵²

3. HIRİSTİYAN SİYONİZMİ VE ANTİ-SEMİTİZM

Birbirlerini anlama noktasındaki başarısızlıklarına işaret eden Goldman'a göre "son tahlilde, Yahudiler ve Hıristiyanlar birbirlerine karşı bir sır olarak kalmak zorundadır."⁵³ Ancak Hıristiyan siyonistler ve Yahudiler arasındaki meselenin *karşılıklı anlaşmayı başaramamaktan* daha derinde yattığı gözlemlenmektedir. Hıristiyan siyonizmi *anomalisine* bir açıklama getirmek isteyen kişiler Hıristiyan siyonizmi içerisinde yer alan antisemitizme işaret etmektedir. Buna göre Hıristiyan siyonistler Yahudilerin ve Yahudi devletinin kurulmasının gerçekleşmesi için hayati bir rol oynadığı kıyamet senaryolarını yürürlüğe koymak adına İsrail'i her şartta desteklerken, bu senaryonun nihai sonuçları antisemitiktir. Senaryo Yahudilerin kendisini Mesih gibi gösteren *Antichrist* tarafından yönetilmesini⁵⁴ ve Yahudilerin çoğunluğunun Mesih'in gelişinden sonra ölmesini⁵⁵ içermektedir. Hıristiyan siyonistler ve Ya-

⁴⁵ University of Notre Dame, "Christian Zionism, American Modernity, and the Trump Declaration on Jerusalem", erişim: 10 Haziran 2019, <https://contendingmodernities.nd.edu/global-currents/christian-zionism-american-modernity-trump-declaration-jerusalem/>.

⁴⁶ Davidson, "Christian Zionism as a Representation of American Manifest Destiny", 157-169.

⁴⁷ Mitri Raheb, *Faith in the Face of Empire: The Bible through Palestinian Eyes* (New York: Orbis Books, 2004), 64-66. *Theologia gloriae* (görkem teolojisi) Martin Luther'in *theologia crucis* (çarmık teolojisi) ile zıt olduğunu ifade ettiği Hıristiyanlık yorumunun adıdır. Luther'e göre çarmık teolojisi insanın Tanrı karşısında kendisini savunmak konusundaki çaresizliğine işaret ederken, görkem teolojisi ise insanın iyiliği seçme kudreti olduğu anlamına gelmektedir.

⁴⁸ Sizer, *Christian Zionism*, 102.

⁴⁹ Kiracofe, *Dark Crusade*, 45.

⁵⁰ Kiracofe, *Dark Crusade*, 181.

⁵¹ Krş. Abraham - Boer, "God Doesn't Care", 2009, 108.

⁵² Kiracofe, *Dark Crusade*, 177; Halsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, 36.

⁵³ David Shushon, "Zionism for Christians", *First Things* 184 (Haziran/Temmuz 2008): 21. David Goldman bu çalışmayı "David Shushon" mahlası ile yayınlamıştır.

⁵⁴ Ariel, "An Unexpected Alliance", 76.

⁵⁵ Halsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, 94,138; Spector, *Evangelicals and Israel*, 14.

1326 | Ömer Kemal Şahin. (Dost-)Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve ...

hudiler arasındaki başlıca ayrılık noktası Hz. İsa'dır. Hıristiyan siyonistler Hz. İsa'nın Kudüs'teki tahtından dünyayı yöneteceğine inanırken⁵⁶, Mesihçi Yahudiler Hz. İsa'yı Mesih olarak kabul etmemektedir.

Bunun yanında, neredeyse daima İsrail yanlısı açıklamalar yapan bazı Hıristiyan siyonistlerin zaman zaman doğrudan antisemitik söylemlere başvurduğu gözlemlenebilmektedir. Örneğin Falwell 1999'da *Antichrist*'in Yahudi bir erkek olacağını söylemiştir.⁵⁷ Lindsay çeşitli kereler "ahir zamanda Hz. İsa'yı kabul etmeyen Yahudilerin katlinin Yahudi soykırımını gölgede bırakacağını" ima etmiştir.⁵⁸ Premilenyal dispensasyonist teolojinin kıyamet senaryosuna göre Yahudiler ya Hıristiyanlığa geçecek, ya da yok edileceklerdir, ancak her halükârda yok olacaklardır.⁵⁹ Yahudiler Hıristiyan siyonizminin kendileri için öngördüğü sonun farkında olmakla birlikte⁶⁰ onlardan aldıkları desteğe binaen seslerini yükseltmemektedir. Anlaşılacağı üzere iki taraf da birbirlerine karşı muvakkat bir faydacılık anlayışıyla yaklaşmaktadır. Literatürde bu ilişkiyi özetlemek için şu ifadeye yer verilmektedir: "Mesih gelirse, o gün seçenekleri değerlendiririz. Bu arada Tanrı'yı övmeye ve cephaneyi aktarmaya devam."⁶¹

4. HIRİSTİYAN SİYONİZMİ VE ANTI-İSLAMİZM

Yukarıda görüldüğü üzere, Hıristiyan siyonistlerin gerçekleşeceğine inandıkları kıyamet senaryosunda Müslümanlar ancak düşman saflarında savaşan *Gog ve Magog* olarak anlam bulabilmektedir. Bilindiği üzere *Gog ve Magog* fundamentalist tefsirciler tarafından her zaman İslam dünyası olarak yorumlanmıştır.⁶² Buna göre Müslümanlar Hz. İsa'nın Tanrı olduğuna inanmadıkları için Armageddon Savaşı'ndan sonra kurulacak *Milenyum Barış İmparatorluğu'na* da giremeyecektir. Onlar Şeytan, *Antichrist* ve *Sahte Peygamber'*den oluşan cehennem teslisinin müttelikleridir. Aynı zamanda Filistinliler, Araplar ve Müslümanlar senaryo önünde doğrudan engel teşkil etmektedir.⁶³ Örneğin Kubbetü's-Sahre ve Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu yere Üçüncü Mabet'in yapılması gerektiğine inanan Hıristiyan siyonistler, bunu gerçekleştirmek amacıyla Yahudileri bu camileri yıkmaya teşvik etmişlerdir. Başka bir görüşe göre Ortodoks Yahudiler bu camileri yıkarak Müslümanlar ve Yahudiler arasında savaş çıkartacaklar, bunun üzerine Mesih yeryüzüne inecektir.⁶⁴ Her hâlükârda senaryo gereği Müslümanların nazarında yeryüzündeki en kutsal mekanlar arasında yer alan bu mabedlerin yıkılmaları gerekmektedir.

Mouly ve Robertson'a göre, Hıristiyan siyonistlerin %70'i Araplara karşı ya kayıtsız ya da düşmanca hisler beslemektedir.⁶⁵ 11 Eylül'den sonraki dönemde İslam'ın şeytanlaştırılması operasyonu Robertson, Graham, Lindsey, Vines ve Falwell gibi Hıristiyan siyonistler tarafından gerçekleştirilmiştir.⁶⁶ Bu ve diğer figürlerin anti-İslami söylemlerinde ortak öğeler İslam'ın şiddet dini olduğu ve İslam'ın Tanrı'sının Hıristiyanlığın ve Yahudiliğin Tanrı'sından

⁵⁶ Halsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, 59.

⁵⁷ Martha F. Lee, *Millennial Visions: Essays on Twentieth-Century Millenarianism* (Westport: Praeger, 2000), 141-142. Diğer anketler için bk. Cimino, " 'No God in Common:' ", 163-164.

⁵⁸ Napierala, "Christian Zionism and Its Influence", 544.

⁵⁹ Abraham – Boer, "God Doesn't Care", 101.

⁶⁰ Morris Jastrow: "Hıristiyan siyonistler Yahudi siyonizmini desteklerken bunu ebedileşsinler diye değil, yok olsunlar diye yapmaktadır."; Daniel Pipes: "İyi tarafından bakacak olursak Amerikan Hıristiyan siyonistleri İsrail Savunma Kuvvetleri yanında Yahudi devletinin stratejik ajanlığını yapabilir." Alam, *Israeli Exceptionalism*, 129.

⁶¹ Nathan Perlmutter – Ruth Ann Perlmutter, *The Real Anti-Semitism in America* (New York: Arbor House, 1982), 172.

⁶² Kamphausen, "Christlicher Zionismus", 24.

⁶³ Spector, *Evangelicals and Israel*, 55.

⁶⁴ Halsell, *Tanrı'yı Kıyamete Zorlamak*, 82.

⁶⁵ Mouly–Robertson, "Zionism in American Premillennial Fundamentalism", 107.

⁶⁶ Dennis R. Hoover, "Is Evangelicalism Itching for a Civilization Fight?: A Media Study", *The Brandywine Review of Faith & International Affairs* 2/1 (2004): 11-12.

farklı olduğudur.⁶⁷ Yine İsrail'in 1948 yılında kuruluşu, Filistinliler için doğurduğu olumsuz sonuçlara rağmen, Hıristiyan siyonistlerin çoğu için bir kıyamet alametinin gerçekleşmesi anlamına gelmektedir.⁶⁸

Bu olumsuz tavrın değinilmeyen bir diğer sebebi de Hıristiyanların Hz. İsmail hakkındaki olumsuz görüşleridir. Sık sık alıntı yaptıkları Feinberg, "Tanrı vakti geldiğinde, tüm düzenlerine ve entrikalarına rağmen İsmail'in oğullarını dışarı atacak ve yerlerine İshak'ın oğullarını yerleştirecektir"⁶⁹ demektedir. Bilindiği üzere Yahudi-Hıristiyan geleneği Hz. İsmail ile ilgili bir dizi hakaretimiz yakıştırma eşliğinde kendilerinin Hz. İshak'ın, Arapların ise Hz. İsmail'in soyundan geldiğine inanmaktadır.

Bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde halihazırda Hıristiyan siyonistlerin İslam'a ve Müslümanlara neden bu kadar olumsuz yaklaştıkları netlik kazanmaktadır. Spector'ın deyişiyle, "ortadaki sorun Tanrı ve Yahudi-Hıristiyan Batı ile Şeytan ve İslam arasındadır."⁷⁰ Bu yüzden İsrail'in sadece Yahudiler tarafından iskanı amacıyla Filistinlilerin etnik temizliğinin de Hıristiyan siyonistlerin planları dahilinde olduğu⁷¹ bilgisi şaşırtıcı olmamalıdır, zira Şeytan'ın müttefiklerine ne yapılırsa yapılsın kötülük olmayacaktır. Hz. İsa'nın yeryüzünde barışı tesis edecek ve bin yıl sürecek *Göklerin Krallığı*'ni kurabilmesi için senaryo gereği kötü karakterlerin de üzerine düşen rolü oynaması gerekmektedir. Hatta Yahudi siyonizmdeki *self-redemption* doktrinine⁷² benzeyen bir görüşe göre kehanetlerin gerçekleşmesi beklenmeli, eğer henüz yeteri kadar kötülük yoksa, Hz. İsa'nın tekrar gelmesini hızlandırmak için kötülükler artırılmalı, milyarlarca insanın ölümüyle sonuçlanacak Armageddon savaşı geciktirilmeden çıkarılmalıdır. Görüldüğü üzere karşı karşıya olunan, gerçek dünyadaki olaylar ve aktörler hakkında rasyonalizasyona ve değişime kapalı olan, son derece tehlike arz eden dini inançlardır. Spector bu hususu şöyle özetlemektedir: "Evanjelistlerin İsrail'e olan siyasi desteğinin dini inançlarıyla uyumu gibi, İsrail'in düşmanlarına olan muhalefetleri de teolojilerinde yer almaktadır. Derin ruhsal çekişmelerden kök alan kadim bir düşmanlıktır. Hıristiyan siyonistler için mücadele terörizm ve İsrail'in Arap ve Müslüman komşularıyla yaptığı savaşlardan daha öteye gitmektedir ve medeniyetler çatışmasından bile daha büyüktür. Tanrı ve Allah arasında bir rekabettir: Yahudiliğin ve Hıristiyanlığın Tanrısı karşısında Müslümanların tapındıklarını düşündükleri şüpheli varlık. Evanjelist siyonistlerin çoğu için Orta Doğu'daki düşmanlıkların kaynağında yatan ilahi çatışma budur. Yahudi devletiyle olan ve kutsal kitaplarına dayanan ittifakları ile bu durum aynı resmin iki yarısıdır."⁷³

Yukarıda söylenilenlere binaen açıklık kazanan husus Hıristiyan siyonizmdeki anti-İslamizm'in, Şamlı Yuhanna ile birlikte henüz 8. yüzyılda Doğu Hıristiyanlığında başlayan, 9. yüzyılda İspanya'da yaşayan Speraindeo ve öğrencileri Eulogius ve Alvarus üzerinden Batı-Latin Hıristiyanlığına taşınan, Protestanlığın kurucusu Luther tarafından iktibas edilen ve tarih boyunca Hıristiyan okuryazarlarının çoğunluğunu çeşitli şekillerde etkisi altına alan Hıristiyan anti-İslamizm'inin üzerine inşa edilmek kaydıyla premilenyal dispensasyonel teolojinin *nevi şahsına münhasır* apokaliptik senaryosundan yapılan çıkarımların bir ürünü olduğudur. Hareketi tehlikeli kılan en büyük unsur taraftarlarının senaryoya bağlılıklarının dogmatik ve akıllüstü bir düzlemde yer alışıdır, zira insan varlığının anlamını ve mevcut aktör ve

⁶⁷ Cimino, "No God in Common: ", 166.

⁶⁸ Du Toit, "The Radical New Perspective", 3.

⁶⁹ Paul Boyer, "The Middle East in Modern American Popular Prophetic Belief", *Imagining the End: Visions of Apocalypse from the Ancient Middle East to Modern America*, ed. Abbas Amanat and Magnus Bernhardsson (London and New York: I.B. Tauris, 2002): 321.

⁷⁰ Spector, *Evangelicals and Israel*, 35.

⁷¹ Sizer, *Christian Zionism*, 96.

⁷² Yahudi mesihçiliğinin bir yorumu olan "self-redemption" inancı beklenen mesihin kendi kendine zuhur etmeyeceği, gelmesi için gereken şartların insanlar tarafından oluşturulmasını öngörmektedir.

⁷³ Spector, *Evangelicals and Israel*, 76.

1328 | Ömer Kemal Şahin. (Dost-)Düşmanlar: Hıristiyan Siyonizmde Antisemitizm ve ...

olayların tanımını bu senaryoda bulmaktadırlar. Hıristiyanlık, Yahudiliğin bünyesinden kendisine ait bir şeriat olmadan doğuşundan itibaren belirli bir kararsızlık (*instability*) sorununa düşer olmaktadır.⁷⁴ Bu sebeple Hıristiyanlığın akıl-duygu terazisinde duygu kefesi ağır basar görünmektedir.⁷⁵ Bu durum Hıristiyanlık içerisindeki en *ateşli* fraksiyonlardan birisi olarak bilinen Hıristiyan siyonistlerle akıl ve sağduyu zemininde müzakere etme olanağını güçleştirmektedir. Dolayısıyla İslam hakkındaki olumsuz kanaatlerini değiştirmek pek mümkün görünmemektedir.

İkinci ve pek bahsedilmeyen tehlike ise Hıristiyan siyonistlerin tanımları hakkındadır. Bir görüşe göre Hıristiyan siyonizmi Yahudilerin Filistin'e dönüş haklarını savunan Hıristiyanlara verilen isimdir. Bu tanıma göre ana akım Hıristiyan siyonistler ABD'de Hıristiyan sağ ile irtibatlandırılan fundamentalistler veya evanjelistler değil, liberal Hıristiyanlardır. Siyonist olduklarını açıklamaya yanaşmamakta, literalist geleneğe de dahil olmamaktadırlar. Eğer bu yaklaşım isabetliyse, Hıristiyan siyonistlerin gerçek sayısı 20-30 milyon arasına değil, 75 milyon gibi bir rakama tekabül etmektedir.⁷⁶ Ancak Hıristiyan siyonizmi hakkında üretilen literatürün neredeyse tamamının bu yaklaşıma yabancı olduğunu belirtmek gerekir.

SONUÇ

Kuşkusuz Hıristiyan siyonizmi hususunda son sözü söylemek mümkün görünmemektedir, zira hareket kendisini *yeni Hıristiyan siyonizmi* gibi başlıklarla güncellemekte, bu esnada temelindeki öğretiyi olan dispensasyonizm ile dahi arasına mesafe koyabilmektedir. Ancak araştırmanın bulguları ışığında aşağıdakileri ifade etmek mümkün olacaktır. Hıristiyan siyonizmi adı verilen hareket üç dinin çeşitli biçimlerde etkileşime girdiği, dolayısıyla üç dinin de bağlarını yakından ilgilendiren, Hıristiyanlığın Protestanlık mezhebi dahilinde vücut bulan, günümüze gelinceye dek özellikle İngiltere ve ABD üzerinden dünya politikasını derinden etkileyen, literatür tarafından zaman zaman *oksimoron* olarak adlandırılan tuhaf bir fenomendir. Teolojik inceleme hareketin Hıristiyanlık dininin kutsal metinlerini genellikle İsrail lehine yorumladığını, ancak bu durumun siyonist olmayan Hıristiyan teologlarca desteklenmediğini göstermektedir. Emperyalist ajandalar dahilinde ABD ve İngiltere gibi devletlerce de destek bulan bu hareketin kıyamet senaryosuna göre *dost-düşman* Yahudilerin çoğunluğu Armageddon savaşında öldürülecek, kalanları Hıristiyanlığa geçiş yapacak; *düşman* olan Müslümanlar ise Şeytan'ın müttefikleri olarak kötülüğün tarafında olacak, Hz. İsa'nın yeryüzüne dönüşüyle mağlup edilecek ve yok edileceklerdir. Bu ve yukarıda anılan diğer sebeplerle hareket bünyesinde antisemitizm ve anti-İslamizm barındırır. Milyarlarca dolarlık bütçeleriyle, on binlerle ifade edilen propagandist vaizleriyle, Kuran-ı Kerim'i yakmak ve Hz. Muhammed'e *terörist* demek gibi eylemleriyle, Yahudileri İsrail'i Filistinlilerden *temizlemeye* teşvik etmeleriyle ve bu uğurda ciddi bir finansal ve manevi destek sağlamalarıyla, Batı devletlerini İsrail'in düşman olarak algıladığı Müslüman komşularıyla savaşmaya teşvik eden lobicilik faaliyetleriyle Hıristiyan siyonistler halihazırda İslam'ın yüzleştiği en ciddi meydan okumalardan birisini teşkil etmektedir. Nihai hedefleri olan Hz. İsa'nın zuhur etmesine ulaşmaya dek durmayacak olan, bu uğurda nükleer savaşlarla insanlığın çok büyük bir kısmının katledilmesini dahi göze alan üst seviyede Makyavelist bir hareketle karşı karşıya olduğunu söylemek abartılı olmayacaktır. Bu hareketin zararlı sonuçlarıyla mücadele etmek için atılması gereken

⁷⁴ Syed Muhammad Naquib al-Attas, *Islam and Secularism* (Kuala Lumpur: ISTAC, 1993), 27-29.

⁷⁵ Bu ifade cüretkâr bir söylem gibi görünmekle birlikte Hıristiyanların dinlerini "sevgi dini" olarak vurgulamaları, Kilise babalarının "inanıyorum çünkü saçma/imkânsız (credo quia absurdum/impossible est)" gibi ifadeleri, Hıristiyan entelijansiyanın İslam dinini öznelerarası bir okumayla rasyonel düzlemde değerlendirmeye başlamasının yaklaşık bin yıl sürmesi ve Hıristiyan dünyanın rasyonelite ve bilimle gelişiminin ancak sekülerleşme ile birlikte dinden uzaklaşarak gerçekleşmesi gibi tarihi olgular birlikte değerlendirildiğinde bu sonuç çıkmaktadır.

⁷⁶ Peter J. Miano, "Mainstream Christian Zionism", *Prophetic Voices on Middle East Peace: A Jewish, Christian, and Humanist Primer on Colonialism, Zionism, and Nationalism in the Middle East*, ed. Thomas E. Phillips vd. (Claremont: Claremont Press, 2016), 163-186.

en önemli adım, hareket hakkında araştırma faaliyetlerini artırmak ve kitleleri doğru biçimde bilgilendirmek olacaktır.

KAYNAKÇA

- Abraham, Ibrahim - Boer, Roland. "God Doesn't Care: The Contradictions of Christian Zionism". *Religion & Theology* 16 (Haziran 2009): 90-110.
- Al-Attas, Syed Muhammad Naquib. *Islām and Secularism*. Kuala Lumpur: ISTAC, 1993.
- Alam, Muhammad Shahid. *Israeli Exceptionalism: The Destabilizing Logic of Zionism*. New York: Palgrave Macmillan, 2009.
- Aldrovandi, Carlo. "Theo-Politics in the Holy Land: Christian Zionism and Jewish Religious Zionism". *Religion Compass* 5/4 (2011): 114-128.
- Ariel, Yaakov. "An Unexpected Alliance: Christian Zionism and Its Historical Significance". *Modern Judaism* 26/1 (Şubat 2006): 74-100.
- Batut-Lucas, Katia. "Le sionisme chrétien évangélique aux états-Unis et le cas du CUF: des formes de pèlerinages". *Sciences Religieuses* 44/4 (2015): 457-478.
- Boyer, Paul. "The Middle East in Modern American Popular Prophetic Belief". *Imagining the End: Visions of Apocalypse from the Ancient Middle East to Modern America*. Ed. Abbas Amanat - Magnus Bernhardsson. 312-335. London and New York: I.B. Tauris, 2002.
- Canfield, Joseph M. *The Incredible Scofield and His Book*. Vallecito: Ross House Books, 1988.
- Carenen, Caitlin. *The Fervent Embrace: Liberal Protestants, Evangelicals and Israel*. New York and London: New York University Press, 2012.
- Church, Philip A. F. "Dispensational Christian Zionism: A Strange But Acceptable Aberration or a Deviant Heresy?" *Westminster Theological Journal* 71(2009): 375-398.
- Cimino, Richard. "No God in Common: American Evangelical Discourse on Islam after 9/11". *Review of Religious Research* 47/2 (Aralık 2005): 162-174.
- Crome, Andrew. *Christian Zionism and English National Identity, 1600-1850*. Cham: Palgrave Macmillan, 2018.
- Davidson, Lawrence. "Christian Zionism as a Representation of American Manifest Destiny". *Critique: Critical Middle Eastern Studies* 14/2 (2005): 157-169.
- Dunn, James D.G. *Jews and Christians: The Parting of the Ways: A.D. 70 to 135*. Michigan: Wm. B. Eerdmans Publishing Company, 1999.
- Durbin, Sean. "I am an Israeli: Christian Zionism as American redemption". *Culture and Religion* 14/3 (2013): 324-347.
- Du Toit, Philip La Grange. "Does the New Testament support Christian Zionism?" *In die Skriflig* 50/1 (2016): 1-9.
- Du Toit, Philip La Grange. "The Radical New Perspective on Paul, Messianic Judaism and their connection to Christian Zionism?". *HTS Teologiese Studies* 73/3 (2017): 1-8.
- Girard, William. "Christian Zionism at Jerusalén Church in Copán Ruinas, Honduras, an 'Out-of-the-Way' Place". *Comprehending Christian Zionism: Perspectives in Comparison*. Ed. Göran Gunner - Robert O. Smith. 125-136. Minneapolis: Fortress Press, 2014.
- Hoover, Dennis R. "Is Evangelicalism Itching for a Civilization Fight?: A Media Study". *The Brandywine Review of Faith & International Affairs* 2/1 (2004): 11-16.
- Kamphausen, Erhard. "Christlicher Zionismus: Die Bedeutung Jerusalems im Endzeitdenken des protestantischen Fundamentalismus". *Auf zum letzten Gefecht? Christlicher Zionismus auf dem Vormarsch* Bildirileri (Almanya-Bad Boll, 08-10 Aralık 2006), 2007: 1-31, "Online-Texte der Evangelischen Akademie Bad Boll", erişim 10 Temmuz 2019, <https://ev-akademie-boll.de/fileadmin/res/otg/640806-Kamphausen.pdf>.
- Kim, Sung-Gun. "Korean Christian Zionism: A Sociological Study of Mission". *International Review of Mission, World Council of Churches*. 100/1 (2011): 85-95.
- Kiracofe, Clifford A. *Dark Crusade: Christian Zionism and US Foreign Policy*. London. New York: IB Tauris, 2009.

- Lee, Martha F. *Millennial Visions: Essays on Twentieth-Century Millenarianism*. Westport: Praeger, 2000.
- Miano, Peter J. "Mainstream Christian Zionism". *Prophetic Voices on Middle East Peace: A Jewish, Christian, and Humanist Primer on Colonialism, Zionism, and Nationalism in the Middle East*. Ed. Thomas E. Phillips vd. 163-186. Claremont: Claremont Press, 2016.
- Minnicino, Mike. "Darby Made 'Christian Zionism' for the Empire". *Executive Intelligence Review* 29/46 (Kasım 2002): 63-65.
- Moruzzi, Norma Claire. "Strange Bedfellows: The Question of Lawrence Oliphant's Christian Zionism", *Modern Judaism* 26/1 (Şubat 2006): 55-73.
- Mouly, Ruth – Robertson, Roland. "Zionism in american premillenarian fundamentalism", *American Journal of Theology and Philosophy* 4/3 (1983): 97-109.
- Napierała, Paulina. "Christian Zionism and Its Influence on American Foreign Policy". *U.S. Foreign Policy: Theory, Mechanisms, Practice (Polonya Kraków, 25-- 27 Mayıs 2007)*. Ed. Wordliczek Łukasz, Paweł Laidler, Andrzej Mania. 539-548. Kraków: WUJ, 2007.
- Perlmutter, Nathan – Perlmutter, Ruth Ann. *The Real Anti-Semitism in America*. New York: Arbor House, 1982.
- Pieterse, Jan Nederveen. "The History of a Metaphor: Christian Zionism and the Politics of Apocalypse". *Archives de Sciences Sociales des Religions* 75 (Temmuz/Eylül 1991): 75-103.
- Raheb, Mitri. *Faith in the Face of Empire: The Bible through Palestinian Eyes*. New York: Orbis Books, 2004.
- Rood, Judith Mendelsohn – Rood, Paul W. "Is Christian Zionism Based on Bad Theology?". *Cultural Encounters* 7/1 (2011): 41-52.
- Rood, Paul W. "Christian Zionism". *Encyclopedia of Christianity in the United States*. 5: 518-519. Lanham: Rowman & Littlefield, 2016.
- Ruether, Rosemary Radford. *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism*. Eugene: Wipe & Stock, 1997.
- Ryrie, Charles C. *Dispensationalism*. Chicago: Moody Press, 1995.
- Schäfer, Peter. *Jesus in the Talmud*. Princeton and Oxford: Princeton University Press, 2007.
- Sharif, Regina. "Christians for Zion, 1600-1919". *Journal of Palestine Studies* 5/3-4 (1976): 123-141.
- Shushon, David. "Zionism for Christians", *First Things* 184 (Haziran/Temmuz 2008): 21-26.
- Sigal, Gerald. *Anti-Judaism in the New Testament*. Bloomington: Xlibris, 2004.
- Sizer, Stephen. *Christian Zionism: On the Road to Armageddon: The historical roots, theological basis and political consequences of Christian involvement in the Arab-Israeli conflict*. Colorado Springs: Presence Ministries International, 2004.
- Smith, Robert O. "Anglo-American Christian Zionism: Implications for Palestinian Christians". *The Ecumenical Review* 64/1 (Mart 2012): 27-35.
- Smith, R. O. 2018, January 8, "Christian Zionism, American Modernity, and the Trump Declaration on Jerusalem" Contending Modernities.
- Spector, Stephen. *Evangelicals and Israel: The Story of American Christian Zionism*. New York: Oxford University Press, 2009.
- Tooley, Mark. "Mainline Protestant Zionism and Anti-Zionism". *The New Christian Zionism: Fresh Perspectives on Israel & The Land*. Ed. Gerald R. McDermott. 197-219. Downers Grove: InterVarsity Press, 2016.
- University of Notre Dame. "Christian Zionism, American Modernity, and the Trump Declaration on Jerusalem". Erişim: 10 Haziran 2019, <https://contendingmodernities.nd.edu/global-currents/christian-zionism-american-modernity-trump-declaration-jerusalem/>.
- Von Raussendorff, Klaus. "Christlicher Zionismus". *Freidenker: Zeitschrift des deutschen Freidenker-Verbands* 2/06 (Mayıs 2006): 27-35.
- Witherington III, Ben. *The Problem with Evangelical Theology*. Waco, Baylor University Press, 2005.